

MINIATYURA VA GRAFIK SAN'ATDA RANG NAZARIYASINING ROLI VA AHAMIYATI

Narziyev Nuriddin Nasriddinovich

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti, “Miniatyura va kitob grafikasi” kafedrası katta o‘qituvchisi

Hamdamov Alisher Azamovich

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti, “Miniatyura va kitob grafikasi” kafedrası o‘qituvchisi

Soliyev Azizbek Muhtorjonovich

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy Rassomlik va Dizayn Instituti.

Miniatyura va kitob grafikasi kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu asar miniatyura va grafika san'atida rang nazariyasining roli va ahamiyatini ilmiy jihatdan o'rganadi. Unda badiiy ifoda, kompozitsiya va estetik ta'sirni shakllantirishdagi rangning roli tahlil qilinadi. Bundan tashqari, tadqiqotda rang va chiziq o'rtasidagi uyg'unlik, shuningdek, ranglarning psixologik va semantik xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Natijada, rang nazariyasi tasviriy san'atning asosiy nazariy asoslaridan biri ekanligi ko'rsatiladi.*

Kalit so'zlar: *rang nazariyasi, miniatyura san'ati, grafika san'ati, ranglar uyg'unligi, rang kontrasti, kompozitsiya, badiiy ifoda, dekorativlik, rang psixologiyasi, estetik ta'sir, vizual idrok, milliy uslub.*

Kirish:

Tasviriy san'atning asosiy nazariy asoslaridan biri sifatida rangshunoslik miniatyura rassomligi va grafika sohalarida alohida ilmiy va amaliy ahamiyatga ega, chunki rang inson ongida estetik va psixologik reaksiyalarni bevosita uyg'otadigan kuchli vositadir. Miniatyura san'atida rang nafaqat tashqi dekorativ element, balki tasvirning chuqur ma'nosini ochib beradigan semantik komponent sifatida ham xizmat qiladi; shuning uchun rang tanlash jarayoni rassomning ijodiy tafakkuri bilan chambarchas bog'liq. Grafik san'atda rang ko'pincha chiziq va shakl bilan uyg'unlikda ishlaydi, tasvirning ifodali imkoniyatlarini kengaytiradi va oxir-oqibat umumiy vizual kompozitsiyani yaxshilaydi. Rang nazariyasi tamoyillari orqali rassom ranglarning o'zaro ta'sirini, kontrastini va uyg'unligini ilmiy asosda qo'llashi mumkin, bu esa asarning badiiy qiymatini oshiradi. Ayniqsa, miniatyura rassomligi kabi murakkab san'at turida ranglarning nozik muvozanatini saqlash yuqori darajadagi mahorat va mahoratni talab qiladi. Rang tasvirlangan qahramonlarning atmosferasini, vaqtini,

kayfiyatini va hatto ichki dunyosini ham etkazishga qodir. Shu nuqtai nazardan, rang nazariyasini bilish rassom uchun nafaqat nazariy, balki amaliy zarurat hamdir. Natijada, rangshunoslik miniatyura rassomchiligida ham, grafika san'atida ham badiiy tilning ajralmas qismi sifatida paydo bo'ladi.

Asosiy qism

Miniatyura san'atida ranglardan foydalanish qadimgi Sharq an'analari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, unda ranglar ramziy ma'noga ega va tasvir mazmunini chuqurlashtiradi. Har bir rang ma'lum bir g'oya yoki tushunchani ifodalashi mumkinligi sababli, rassom ranglarni tanlashda nafaqat estetik didga, balki falsafiy yondashuvga ham tayanadi. Masalan, ko'k osmon va abadiyatni, qizilesa hayotiylik va energiyani ifodalashi mumkin; shuning uchun bu ranglar miniatyura kompozitsiyalarida muhim o'rin tutadi. Ranglar uyg'un qo'llanilganda, kompozitsiyaning ichki ritmi shakllanadi, bu tasvirni yanada yorqin va dinamik qiladi. Rang nazariyasi tamoyillari asosida yaratilgan miniatyuralar tomoshabinga kuchli estetik ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, ranglarning to'g'ri taqsimlanishi tasvir elementlari o'rtasida muvozanatni saqlaydi. Rang kontrastlari orqali asosiy figura ta'kidlanadi va tomoshabinning diqqat markazida bo'lgan nuqta aniqlanadi. Natijada, rang miniatyura san'atida asosiy ifoda vositalaridan biri sifatida paydo bo'ladi.

Grafik san'atda rangning roli ko'pincha chiziq bilan uyg'unlikda ko'rib chiqiladi, chunki grafik tasvirlarning asosi asosan chiziqqa asoslangan. Biroq, rang kiritilganda, grafik asarning ifodali imkoniyatlari sezilarli darajada kengayadi va tasvir yanada boy va ta'sirchan bo'ladi. Rang orqali shakllar hajmi, fazoviy chuqurlik va yorug'lik va soya o'rtasidagi munosabatlar aniqlanadi. Rang nazariyasini bilish rassomga minimal vositalar bilan maksimal estetik natijalarga erishish imkonini beradi. Grafikada rang ko'pincha kam qo'llaniladi, bu esa har bir qo'llanilishini yanada mazmunli qiladi. Rang va chiziq o'rtasidagi muvozanatni saqlash grafik asarning muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Rang, shuningdek, sub'ektning xarakteri va hissiy holatini ham ifodalaydi. Shuning uchun rang nazariyasi grafik san'atda ham muhim nazariy asos hisoblanadi.

Rang nazariyasining asosiy tamoyillaridan biri - ranglar uyg'unligi - miniatyura va grafik san'atida kompozitsion birlikni ta'minlaydi, chunki uyg'un ranglar vizual jihatdan to'liq va estetik jihatdan yoqimli tasvirni yaratadi. Rang uyg'unligi nafaqat tashqi ko'rinishni yaxshilaydi, balki badiiy asarning ichki ma'nosini ham mustahkamlaydi. Miniatyura san'atida ranglarni qat'iy tizimlarga asoslangan holda tanlash an'anaviy maktablarning shakllanishiga olib keldi. Biroq, grafik san'atda ranglar uyg'unligi ko'pincha minimalizm va ixchamlik orqali ifodalanadi. Rang kontrastlari yordamida birlamchi va ikkilamchi elementlar ajralib turadi. Agar ranglar o'rtasidagi muvozanat buzilsa, tasvirning umumiy taassurotiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Rang nazariyasi orqali rassom ranglar o'rtasidagi nozik munosabatlarni

tushunadi. Natijada, ranglar uyg'unligi san'at asarining estetik mukammalligini ta'minlashda hal qiluvchi omilga aylanadi.

Miniatyura san'atida ranglar dekorativlik bilan chambarchas bog'liq, chunki ular tasvirning bezak xususiyatlarini oshiradi va uning badiiy ifodasini boyitadi. Rang orqali naqshlar, fon elementlari va kiyim detallari aniq ta'kidlanadi va farqlanadi. Rang nazariyasini bilish rassomga kompozitsiyada dekorativ elementlarni samarali ravishda uyg'unlashtirish imkonini beradi. Ranglarning takrorlanishi ritmik tuzilmani yaratadi, bu esa tasvirga o'ziga xos musiqiylik tuyg'usini beradi. Miniaturalarda ranglar ko'pincha yorqin va qarama-qarshi bo'lib, bu ularning dekorativ tabiatini yanada mustahkamlaydi. Ranglar, shuningdek, san'at asariga singib ketgan milliy an'analar va madaniy xususiyatlarni ifoda etishga xizmat qiladi. Ranglarni tanlash jarayoni oxir-oqibat rassomning individual uslubini belgilaydi.

Grafik san'atda rangdan foydalanish ko'pincha funktsional xususiyatga ega, chunki u tasvirning muayyan qismlarini ta'kidlash yoki ajratish uchun qo'llaniladi. Rang orqali asosiy g'oya va kompozitsion markaz aniq belgilanadi. Rang nazariyasini bilish grafik rassomlarga ranglardan minimal foydalanish bilan maksimal ifodali effektga erishish imkonini beradi. Rangdan tejamkor foydalanish grafik asarlarning asosiy xususiyatlaridan biridir. Rang shuningdek, kompozitsiya ichida matn va tasvir o'rtasidagi munosabatni mustahkamlaydi. Rangdan foydalanish orqali vizual ierarxiya o'rnatiladi, bu tomoshabinning idrokini boshqaradi. Rang kontrastlari orqali tomoshabinning diqqati eng muhim elementlarga qaratiladi. Natijada, rang grafik san'atda muhim kommunikativ vosita vazifasini bajaradi.

Rang nazariyasi miniatyura va grafik san'atda psixologik ta'sir vositasi sifatida ham muhim rol o'ynaydi, chunki ranglar inson his-tuyg'ulariga bevosita ta'sir qiladi. Har bir rang ma'lum bir kayfiyatni uyg'otadi va rassomlar bu xususiyatdan o'z ishlarida ongli ravishda foydalanadilar. Miniatyura san'atida ranglar mo'ljallangan xabarga qarab dramatik yoki xotirjam muhit yaratish uchun ishlatiladi. Grafik san'atda ranglar ko'pincha qisqa, ammo kuchli hissiy ta'sir bilan qo'llaniladi. Rangning psixologik ta'siri tomoshabinning san'at asarini qanday qabul qilishiga bevosita ta'sir qiladi. Rang nazariyasini bilish rassomlarga bu effektни boshqarish va yo'naltirish imkonini beradi. Rang orqali tasvirlangan figuralarning hissiy holati yanada yorqinroq namoyon bo'ladi. Natijada, rang san'at asarining hissiy ta'sirini belgilovchi asosiy omillardan biriga aylanadi.

Miniatyura va grafik san'atida rang va shakl o'rtasidagi bog'liqlik badiiy ifodaning asosiy tamoyillaridan biridir, chunki rang shaklni to'ldiradi va uni aniqroq belgilaydi. Rangsiz shakl yetarlicha ifodali bo'lmasligi mumkin, rang esa uni jonlantiradi. Miniatyura san'atida shakllar ko'pincha stilizatsiya qilinadi va rang ularni realistik yoki ramziy jihatdan boyitadi. Grafik san'atida rang kompozitsiyadagi shakllarni ajratish va ta'kidlash uchun ishlatiladi. Rang va shakl o'rtasidagi uyg'unlik kompozitsion birlik va muvozanatni ta'minlaydi. Rang nazariyasi

bu uyg'unlikka erishishning ilmiy izohini beradi. Rang orqali shakllarning hajmi va fazoviy joylashuvi aniqlanadi va kuchaytiriladi. Natijada, rang va shakl to'liq va ifodali badiiy obraz yaratish uchun birgalikda ishlaydi.

Rang nazariyasi miniatyura va grafik san'atida milliy uslubni shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi, chunki har bir madaniyat o'ziga xos rang tizimiga ega. Sharq miniatyura san'atida ranglar ko'pincha yorqin va boy dekorativ bo'lib, bu uning o'ziga xos estetik xususiyatlarini belgilaydi. Grafik san'atida milliy rang elementlari stilizatsiya orqali ifodalanadi, bu esa an'anaviy xususiyatlarni zamonaviy vizual tilda ifodalashga imkon beradi. Rang orqali milliy o'ziga xoslik va madaniy qadriyatlar badiiy asarlarda aks ettiriladi va saqlanadi. Rang nazariyasi bu jarayonni ilmiy asosda o'rganishga va uning asosiy tamoyillarini tushunishga yordam beradi. Ranglarni tanlash rassomning ham milliy, ham individual uslubini belgi laydi. Rang orqali tarixiy va madaniy kontekstlar tomoshabinga yetkaziladi. Natijada, rang milliy san'atning muhim belgilaridan biri sifatida paydo bo'ladi.

Miniatyura va grafik san'atda rang nazariyasining muhim jihatlaridan biri yorug'lik va rang o'rtasidagi munosabatni chuqur tushunishdir, bu esa rassomga tasvir ichida makon va hajm illyuziyasini yaratishga imkon beradi. Yorqinlik va to'yinganlikdagi o'zgarishlar orqali ranglar ob'ektlarning yaqinroq yoki uzoqroq ko'rinishini ko'rsatishi mumkin, bu ayniqsa murakkab kompozitsiyalarda muhimdir. Perspektiva an'anaviy ravishda miniatyura san'atida kam qo'llanilgan bo'lsa-da, fazoviy idrok rang orqali samarali ravishda amalga oshiriladi va o'ziga xos estetik tizimni shakllantiradi. Grafik san'atda rangning ton al qiymatlari yorug'lik va soya o'rtasidagi munosabatlarni aniq ifodalaydi, bu esa tasvirni yanada realistik ko'rinishga keltiradi. Rang nazariyasi tamoyillari rassomga ranglarni qatlamlash, ularni uyg'unlashtirish va o'ziga xos vizual effektlarni yaratish imkonini beradi. Rang orqali mato, metall yoki tabiiy elementlar kabi materiallarning teksturasini farqlash mumkin, bu tasvirning realizmini oshiradi. Ranglarni iliq va sovuq guruhlarga bo'lish kompozitsion muvozanatga erishishga hissa qo'shadi. Natijada, rang nazariyasini mukammal egallash rassomga yorug'lik va rang o'rtasidagi uyg'unlikni boshqarish imkonini beradi, bu esa miniatyura va grafik san'atda chuqur badiiy ta'sir yaratadi.

Rang nazariyasining yana bir muhim jihati - bu miniatyura va grafik san'atida vaqt va harakat tushunchalarini ifodalash qobiliyatidir, bu rangning dinamik xususiyatlari orqali erishiladi. Ranglarning ketma-ketligi va o'zgarishi tasvir ichida harakat tuyg'usini uyg'otishi, aks holda statik kompozitsiyani jonlantirishi va tomoshabinning e'tiborini saqlab qolishi mumkin. Miniatyura asarlarida turli hodisalar bitta sahnada rang yordamida tasvirlanishi mumkin, bu esa vaqtning shartli talqinini yaratadi. Grafik san'atda vizual dinamizmga ranglarning kontrasti va ritmik almashinuvi orqali erishiladi. Rang nazariyasi yordamida rassom kompozitsiya ichidagi harakatni markazdan periferiyaga yoki teskari yo'nalishda

boshqarishi mumkin. Ranglarning intensivligi va takrorlanishi kompozitsiyada ritm va tempni shakllantirishga hissa qo'shadi. Bu jarayon tomoshabinning ko'z harakatini boshqarishga yordam beradi va san'at asarining umumiy idrokini shakllantiradi. Binobarin, rang nazariyasi ham miniatyura, ham grafik san'atda vaqt, harakat va ritm kabi murakkab tushunchalarni ifodalash uchun muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, rang nazariyasi miniatyura va grafika san'atida nafaqat estetik ahamiyatga, balki semantik va funksional ahamiyatga ham ega bo'lgan muhim ilmiy soha sifatida qaraladi. Rang orqali tasvirning mazmuni, kayfiyati va kompozitsion tuzilishi aniqlanadi va aniqlanadi. Miniatyura san'atida rang asosiy ifoda vositasi bo'lib xizmat qiladi, grafika san'atida esa u chiziq va shakl bilan uyg'unlikda ishlaydi. Rang nazariyasi qonunlarini bilish rassomlarga badiiy asarlar yaratishda keng imkoniyatlar yaratadi. Rangdan foydalanish orqali san'at asari va tomoshabin o'rtasida estetik va hissiy aloqa o'rnatiladi. Rangni to'g'ri qo'llash asarning badiiy qiymatini sezilarli darajada oshiradi. Rang nazariyasi san'at nazariyasining ajralmas va doimiy dolzarb qismi bo'lib qolmoqda. Shuning uchun rang nazariyasini chuqur tushunish miniatyura va grafika san'ati sohalarida yuqori darajadagi natijalarga erishish uchun muhim shartdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sabirov Mirhamid Muxamedjanovich. Rangshunoslik va kompozitsiya asoslari: o'quv qo'llanma. – Toshkent, Lesson press, 2021. – 192 bet.
2. O.D.Raximov, O.M.Turg'unov, Q.O.Mustafaev, H.J.Ro'ziev “Zamonaviy ta'lim texnologiyalari”. – Toshkent, 2012.
3. Sabirov M.M. “Miniatyura kompozitsiyasi”. O'quv qo'llanma. – Toshkent, Lesson press, 2019.
4. O.L.Golubeva “Osnova kompozitsii”. – Moskva, “Iskusstvo”, 2004.
5. V.A.Irofimov, L.P.SHarok “Osno vi kompozitsii”. Uchebnoe posobie. – Sankt-Peterburg, 2009.